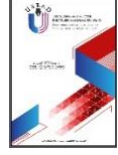

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 5, Year 5,
Sayı 12, Issue 12, Ağustos 2023, August 2023
e issn: 2687-2641

FİCHTE FELSEFESİNDE AKIL KAVRAMI VE ALMAN İDEALİZMİ'NE ETKİLERİ

THE CONCEPT OF MIND IN PHILOSOPHY OF FICHTE AND ITS EFFECTS ON
GERMAN IDEALISM

Arslan Topakkaya

Profesör, Felsefe Anabilim Dalı,
Erciyes Üniversitesi,
Kayseri/Türkiye.
Professor, Department of Philosophy,
Erciyes University,
Kayseri/ Türkiye.
arslan_topakkaya@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0002-8305-8675

Hatice Aydın Yenice

Yüksek Lisans Mezunu, Felsefe
Anabilim Dalı, Erciyes Üniversitesi,
Kayseri/Türkiye.
Master's Degree, Department of
Philosophy, Erciyes University,
Kayseri/ Türkiye.
haticeaydinn-@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0002-9600-3542

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1283814

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 15.04.2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 03.08.2023

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Topakkaya, A. & Aydın Yenice, H.
(2023). Fichte Felsefesinde Akıl Kavramı ve Alman İdealizmi'ne Etkileri. *USBAD
Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 5(12), 269-289.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımıncataramıştır.İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Fichte felsefesinde akıl kavramını incelemek, Fichte'nin idealist bir dizge ile ilerlediği felsefi yolcuğuna çıkmamızı gerektirir. Çünkü bu yolculukta akıl kavramına yüklenen anlam ile bağlantılı olarak Fichte için akıl kavramına biçilen rolde netlik kazanacaktır. Öyleki felsefe tarihi boyunca, felsefenin ilk ilkesinin ne olacağına cevap ararken zihinde yer alan tasarımdan hareketle açıklama girişimi, idealizmin tarihsel gelişiminde geri dönüşü zorunlu kılmaktadır. Bu geriye dönüşün sonunda karşımıza çıkan isim Kant olacaktır. Fichte felsefesinde akıl kavramını anlayabilmek için Kant felsefesini iyi bilmek gerekir. Çünkü Fichte Kant'ın yarım bıraktığı yerden felsefesini başlatmaktadır. Fichte "Bilim Öğretisi" eseriyle akıl kavramını açıklamaktadır. "Bilim Öğretisi"nde "Ben" felsefesinden bahseder. Fichte için Ben'nin hareketleri aklın hareketleridir. İdealizmi özneye bağlayan Fichte akli da bu şekilde değerlendirip, akli sürecin sonunda mutlak akıl olarak ele alır. Bu sebeple Fichte için akıl kavramı zekâdan farklı olarak algıma gücünün üstünde genel ve soyut bir içeriğe sahiptir. Fichte'nin bu düşüncelerini Alman İdealizminin diğer temsilcileri olan Schelling ve Hegel'den bağımsız düşünemeyiz. Çünkü Fichte akıl hakkındaki düşünceleriyle hem Schelling hem de Hegel üzerinde etkiye sebep olmuştur. Bu nedenle Alman idealistleri birbirlerinin düşünceleri ile bağlantılı olarak aklın açılımını bizlere sunarlar.

Anahtar Kavramlar: Fichte, Ben, Akıl, İdealizm, Mutlak Akıl

Abstract: Examining the concept of reason in Fichte's philosophy requires us to embark on the philosophical journey of Fichte with an idealist system. Because in this journey, in connection with the meaning attributed to the concept of mind, the role assigned to the concept of mind will become clear for Fichte. So much so that throughout the history of philosophy, the attempt to explain what would be the first principle of philosophy, based on the design in mind, necessitates a return in the historical development of idealism. At the end of this flashback, the name we encounter will be Kant. In order to understand the concept of reason in Fichte's philosophy, it is necessary to know Kant's philosophy well. Because Fichte starts his philosophy from the place where Kant left off. Fichte explains the concept of mind with his work "Science of Knowledge". He talks about the "Ego" philosophy in his "Science of Knowledge ". For Fichte, the movements of the ego are movements of the mind. Fichte, who connects idealism to the subject, evaluates the mind in this way and treats the mind as absolute mind at the end of the process. For this reason, for Fichte, the concept of mind, unlike intelligence, has a general and abstract content above the power of perception. We cannot think of these ideas of Fichte independently of Schelling and Hegel, the other representatives of German Idealism. Because Fichte had an impact on both Schelling and Hegel with his thoughts on mind. For this mind, German idealists offer us the opening of the mind in connection with each other's thoughts.

Key Words: Fichte, Ego, Mind, Idealism, Absolute Mind

GİRİŞ

Fichte felsefesinde akıl kavramını incelemekteki amaç, Fichte için insanın tinsel gücüne denk gelen akli anlaşılabilir kılmaktır. Bu sebeple akıl (insanın tinsel gücü) ile zihin (idrak etme yetisi) arasındaki temel ayrımın farkında olmak gerekir. Bu ayrımın farkında olarak çalışmayı incelediğimizde, Fichte felsefesinde aklın nasıl aşkınsal bir halde ilerlediğini görmüş oluruz. Fichte'nin akli aşkınsal ve tinsel bir güç olarak görmesi, onun idealist tavrından kaynaklanmaktadır. Fichte'de idealizm, felsefe tarihi boyunca süregelmiş, idealizm geleneğinden bağımsız değildir. O halde idealizm kavramının içini doldurarak, idealizmin Fichte felsefesine kadar olan gelişim sürecini incelemek gerekir.

İdealizmin tarihsel gelişimini inceleyip "Fichte Felsefesinde Akıl Kavramı" için gerekli zemin oluşturulduktan sonra, Fichte'nin "Bilim Öğretisi" ile başlattığı Ben

felsefesini inceleyerek, akıl kavramı anlaşılır kılınacaktır. Kendi Ben felsefesini kuran Fichte, merkeze Mutlak Ben'i alarak, Mutlak Ben'in belirlenimini diyalektiksüreçle gerçekleştirir. Bu belirlenimde Ben'in ihtiyaç duyduğu Ben olmayan, aklın tezahürü olarak karşımıza çıkarken, aklın etkin ve aşkınsal bir hal aldığını görürüz.

Fichte kendisi gibi Alman İdealizmi temsilcileri olan Schelling ve Hegel üzerinde büyük etkisiyle tanınır. Çünkü Hegel, diyalektik türetme yönteminde Fichte'den oldukça etkilenmiştir. Schelling ise Fichte'nin mutlak Benini eleştirsede Fichte etkisinde kalarak kendi felsefi dizgesini oluşturmuştur. Bu noktada Alman idealizmini için yol gösterici olarak nitelendire bileceğimiz Alman filozof Kant'ı ayrıca incelemek yerinde olacaktır. Fichte, Kant'tan etkilenerek, Kant'ın yarım kaldığı yerden felsefesine devam etmiştir. Öyleki Kant ve Fichte'nin felsefi görüşleri aynı idealist dizgenin farklı gösterimleri olarak karşımıza çıkar. Fichte, Kant'ın eleştirel felsefesini daha sistematik ve idealist metafiziğe dönüştürme yönündeki çalışmasıyla tanınır. Kant'ın eksik bıraktığı "kendinde-şey" kavramı problematiği üzerinde duran Fichte, felsefesinin temelini Mutlak Ben üzerinden kurar.

Bu sebeple çalışmanın asıl konusu bağlamında cevap aranması gereken sorulardan biri "İdealizm tarihsel süreçte nasıl evrilmiştir?" sorusudur. İdealizmin tarihsel gelişimi, Fichte'nin de içinde bulunduğu Alman İdealizmi'ne kadar incelendikten sonra, Alman İdealizmi'nin ne olduğu sorusu karşımıza çıkar. Bu soruya cevap verebilmek için Kant felsefesi merkezi önemdedir. Çünkü Kant, Alman İdealizmi'nin ilk adımıdır. O halde cevap verilmesi gereken diğer soru, "Kant felsefesinde akıl kavramı ne anlama gelir?" sorusudur. Bu sorulara cevap aradıktan sonra çalışmanın asıl soru olan "Fichte felsefesinde akıl kavramı ne anlama gelir?" sorusudur. Fichte felsefesinde akıl kavramına açıklık getirirken, yine Fichte felsefesinde akıl-bilgi, akıl-ahlak, akıl-siyaset, akıl- Tanrı arasındaki ilişkinin nasıl olduğunu açıklamak gerekir. Bütün bu sürecin sonunda Alman İdealizmi'nin diğer önemli temsilcileri olan "Hegel ve Schelling felsefesinde Fichte'nin nasıl bir etkisi olmuştur?" sorusuna cevap arandığında, "bütünsel anlamla Alman İdealizmi'nde akıl nedir?", "Nasıl işler?", "Aklın sınırlılıkları nelerdir?" Sorularına da cevap verilmiş olur.

1. İdealizmin Tarihsel Gelişimi

Kant Prolegomena adlı eserinde idealizm ile ilgili şunları ifade eder:

İdealizm, düşünen varlıklardan başka hiçbir varlık olmadığı; görüde algıladığımız inandığımız diğer şeylerin, sadece, düşünen varlıklarda olan ve aslında kendilerinin dışında bulunan hiçbir nesnede karşılıkları olmayan tasarımlar olduğu sayılır. Buna karşılık ben diyorum ki: şeyler, bizim dışımızda bulunan duyu nesnelere olarak bize verilir; ne var ki, onların kendi başlarına ne oldukları konusunda bilgi sahibi değiliz, sadece görünüşlerini, yani duyularımızı uyararak bizde etkide bulunan tasarımları biliyoruz (Kant, 2015: 38).

Kant'ın bu sözlerine istinaden idealizmin amacını şu şekilde ifade edebiliriz; felsefenin ilk ilkesinin ne olacağı sorusu bilinç üzerine geri dönüşü gerekli kılmaktadır. Bu nedenle inceleme zihinde yer alan tasarımlardan hareketle yapılır. O halde idealizm genel olarak bizim dışımızda kalan objelerin varlığının şüpheli ve bilinemez olduğunu diğer bir ifadeyle Ben-olmayanın bilen Ben'e bağlı olduğunu ifade eder (Küçükparmak, 2017: 12). Bu sebeple Kant'a göre çıkış noktamız idealizmin parolası olan "akıl" olmalıdır. İdealizm, gerçekliği soyut özlere arayan fikir olarak bizim dışımızdaki objelerin varlığının şüpheli ve bilinemez olduğunu yani Ben-olmayanın bilen Ben'e, nesnenin özneye, doğanın akla bağlı olduğunu ifade eden görüştür. İdealizmin zihni ön planda tutup, her şeyin zihnin yaratımı olarak ifade edilmesi fikri bir evrilme sürecinin sonucudur. Bu sebeple idealizmin tarihsel sürecini incelemek gerekir.

Bu tanımlamalar doğrultusunda idealizmin felsefe tarihindeki yerine bakmak gerekirse bu süreci Platon'a kadar götürmek mümkündür. Materyalist görüşünün aksine, görünenin arkasındaki görünmeyeni hedefleyen bu görüşü en iyi açıklayan örnek Platon'un mağara benzetmesidir. Platon "Devlet" adlı eserinin yedinci bölümünde mağara alegorisini şu şekilde ifade eder: "Yeraltında mağaramsı bir yer, içinde insanlar. Önde boydan boya ışığa açılmış bir giriş... İnsanlar çocukluklarından beri ayaklarından, boyunlarından zincire vurulmuş, bu mağarada yaşıyorlar. Ne kımıldayabiliyor ne de burunlarının ucundan başka bir yere gidebiliyorlar" (Platon, 2006: 297). Mağaranın içinde görünenler sadece hakikatin yansımasıdır. Filozof burada fiziksel dünyanın karanlığından kurtulup, bilgi ve idealar âlemini temsil eden yüksek ışık ve güneş dünyasına yönelmektedir (Cottingham, 2018: 25). Platon'un "Devlet"te kullandığı mağara alegorisi ışığı arkadan alan insanların gölgelere olan gerçeklik inancıyla, bizim nesnelere dünyasına olan gerçeklik inancımızı aynı paralelde birleştirir. Nasıl mağaradaki insan güneşi gördüğünde tüm o gerçek sandığı şekillerin gölgeler olduğunu anlayacaksa insan da iyi ideasına yöneldiğinde gerçek varlığı kavrayabilecektir. O halde Platon soyut idealar öğretisinden, mutlak bir idea anlayışı çıkartır. Platon İdealizmi de ideler öğretisi olarak alır.

Platon'un ideler öğretisinin etkisi Plotin, St. Agustinus, St. Anselmus, İslam felsefesinde özellikle İhvan-ı Safa, Farabi İbn-i Sina'nın özellikle siyaset, ahlak ve devlet felsefelerinde özellikle Bacon, 17. yüzyılda Descartes ve onun çift cevher anlayışında da Platon'un ideler öğretisinin düalist yapısının izleriyle karşılaşılır (Topakkaya, 2011a: 28). Platon'un İdealar anlayışı büyük bir silsilenin başlangıcıdır. İdealizmin tarihsel gelişimi akıl hakkındaki fikirlerin de gelişim sürecini göstermektedir. Bu şekilde arka planda ifade edilen fikirler Fichte için akıl kavramına zemin oluşturmaktadır.

2. Fichte Felsefesinde Akıl Kavramı

Alman idealizminin önemli temsilcilerinden biri olan Fichte, akıl kavramı hakkındaki düşünceleriyle Alman İdealizminin diğer temsilcileri olan Schelling ve Hegel'i etkileyip akla yönelik farklı bir düşünce silsilesinin başlaması için önemli adımlardan birini atmıştır. Fichte'nin akla dair düşüncelerini anlamak için Kant

felsefesini iyi bilmek gerekir. Çünkü Fichte felsefesini Kant'tan etkilenecek, Kant'ı eleştirdiği noktaları temel alarak kurar. Fichte Kantçı bir filozoftur. Kant'ta gördüğü eksiklere ve Kant'ın dogmatizmden kurtulamamış olduğunu öne sürmesi gibi oldukça önemli eleştirilerine rağmen erken dönem eserlerinden biri olan 1794 Bilim Öğretisi'nin "Birinci Giriş" bölümünde kendi felsefesini Kantçı bir felsefe olarak kabul eder ve Kant'la ayrıldığı noktanın yalnızca yöntem olduğunu söyler (Salman, 2018: 210). Fichte'nin Kant felsefesine yönelttiği bu eleştiri, Fichte üzerindeki Kant etkisini gösterir.

Eleştiriler bağlamında sık sık totolojiye düştüğü ifade edilen Kant, "Saf Aklın Eleştirisi"nin herkes tarafından anlaşılması eleştirisine dayanarak "Prolegomena"ya başlarken şu ifadelerle yer verir: "Bu Prolegomena, çıraklar için değil, geleceğin öğretmenleri için yazılmıştır; bu öğretmenler de zaten ortada olan bir bilimin sunduğunu düzenlemeleri için değil, ilk önce bu bilimin kendisini kurmaları için yardımcı olmalı (Kant, 2015: 3). Önsöz anlamına gelen "Prolegomena", "Saf Aklın Eleştirisi"nin daha basite indirgenmiş kısa halidir.

Kant felsefesinin anlaşılmasının zor olmasının sebeplerinden biri de Kant'ın sistematik bir felsefi dizge üretmemesidir. Kant felsefesindeki sistemsizlik, Alman İdealizminde temel bir sorunu teşkil eder. Bir sisteme varma isteği, idealist filozofları için temel olan bir tutumdur. Kant'ın felsefesi bir kriticizmdir; bu felsefe, doğru ve yanlış olan bilgi yollarını ayırıp eleştirmek isteyen bir sistemdir. "Alman İdealistlerine göre, Kant'ın yaptığı bu ayıklama işi, sadece hazırlıktır; Kant için bu ilk adıma kalmamalı, sisteme doğru gidilmelidir; Eleştirinin yerini artık bir sistem almalıdır. Fichte'ye göre ilk olarak yapılması gereken sistem kurmaktır" (Görkbek, 2019: 370). Bu sebeple bütün sistemin dayanak noktası olacak temel oluşturulmalıdır. Bu noktada Fichte'nin "Bilim Öğretisi" (1794) eseri önemli yere sahiptir. Fichte "Bilim Öğretisi"nin ilk bölümünde: "Bilim, sistematiktir. Her önerme tek bir öncülle ilişkilidir. Bu genel kabuldür" (Fichte, 1889: 11) şeklinde ifade eder. Adı geçen eser Fichte'nin bilgi, ahlak, siyaset ve din felsefesi hem hareket noktası hem de ulaştığı sonuç bakımından "Bilim Öğretisi"nde ortaya koymuş olduğu felsefi sistemi olmadan anlaşılabilir. Bu bakımdan Fichte felsefesi kendi içinde oldukça sistematik bir birlik gösterir ve bu birliğin temeli de bu eserde atılmıştır (Topakkaya, 2011b: 52).

Fichte'nin Kant felsefesine karşı yönelttiği sistemsizlik eleştirisi doğrultusunda, Fichte Kant'ın sağlam bir ilkedan hareket etmemesini eleştirir. Fichte Bilim Öğretisi'nde ilk ve temel argümanı açıklar. Bu ilke "Ben"dir. Kendi kendini konumlandıran "Ben" kendi içinde saf eylem halindedir. Bu yüzden "Ben" ilk ve temel ilkedir. O halde Fichte "Ben" yani bilince özerklik atfetmiştir. Hem Kant hem de Fichte felsefelerinde bilince yer vermişlerdir. Fakat Kant bilinci felsefi dizgesinde bir yol olarak görürken, Fichte bilinci ilk ilke olarak belirlemiştir (Fichte, 1889: 68).

"Fichte'nin eleştirdiği bir diğer nokta ise, Kant felsefesinin getirdiği düalist yapılardır. Bunlardan birkaçını sıralayacak olursak bunlar, apriori- a posteriori, fenomen- numen, madde-form, tasarım-akıl, yalın-ampirik gibi düalist yapılardır"

(Topakkaya, 2011b: 53). Kant'ın eleştirel felsefesinde tek başına ampirizmin ve rasyonalizmin varlığını kabul etmez. Bu durum Kant'ın felsefesini düalist yapıları kabul ettirmeye yönelir. Fakat bu durum kendi felsefesi içerisinde bölünmelere neden olur.

Fichte için "kendinde şey" kavramının tamamen sahneden çıkarılması önemlidir, çünkü Kant'ın kendinde şeylerle insan zihnine çizdiği sınır yoluyla aslında kişinin eylemlerine bir zorunluluk ve sınır gelmiş getirmiş olduğunu düşünür. Çünkü Kant'a göre kendinde şey akla sınır getirir, dolayısıyla aklın her şeyi bilme iddiası yanlıştır (Beiser, 2022: 26). Bu sebeple akıl ile doğa arasındaki uyum aklın kendisiyle sınırlanmış olur. Çünkü Kant bu düşünceleriyle, aklın kendisine dayatılan a priori kavramları vurgulamaktadır. Akıl ile gerçeklik arasındaki uyumu da a priori kavramlara bağlar. Fichte kategorilerin genel geçerliği bağlamında, anlık'ın formları olan zaman ve mekânın a priori formlar olarak kabul edilmesiyle, aynı zamanda bunlardan bağımsız bir 'kendinde şey'in kabul edilmesinin tamamen çelişki olduğunu kabul eder. Eğer bu ilkeler genel geçer ise, bunlardan bağımsız bir kendinde şey kabul edilmemelidir. Ya da 'kendinde şey' her türlü zihin kategorisinden bağımsız ise, o zaman da bu kategorilerin genel geçerliliğinden bahsetmek imkânsızdır (Topakkaya, 2007: 50-51). Ayrıca Fichte gibi özgürlük ve pratik vurgusu yapan bir filozof için bu elbette kabul edilebilir bir şey olmayacaktır. 'Kendinde şey'in ortadan kaldırılması için Ben'in dışında bir şeye bırakılmaması Fichte için felsefi çözüm olarak görünür (Salman, 2018: 212). O halde aklın kendisine sınır çizmek istemeyen Fichte, sürece Kant'ın getirdiği 'kendinde şey' kavramının reddiyle başlar. Fichte bunu yaparken bütün ağırlığını "özne"ye verirken Fichte realizmle idealizm arasındaki çatışma noktalarını tespit etmek ve çözmek ister (Topakkaya, 2011a: 33). Fichte "Bilim Öğretisi"yle birlikte felsefesinin temelini oluşturur. Bu nedenle Fichte felsefesinde "Bilim Öğretisi"ne (1974) ayrıca bir yer ayırmak gerekiyor.

Fichte "Bilim Öğretisi"ni (1974) temel bilim olarak kabul eder. Bu kabul edişle birlikte bazı temellendirmelere ihtiyaç duyar. "Bilim Öğretisi" bir bilimdir. Bu nedenle, aynı zamanda o da bir ilk ilkeyle başlamak zorundadır. Bu, "Bilim Öğretisi" içinde kanıtlanamayan, ancak bir bilim olarak olanaklı olması için önceden kabul edilmesi zorunlu olan bir ilk ilkedir (Kılıçaslan ve Güçlüateşoğlu, 2003: 69). Bu noktada "Bilim Öğretisi"nin kendisi bir başka önermeye değil kendine bağlıdır. "Bilim Öğretisi" hem kendi formunu hem de tüm diğer bilimlerin formunu oluşturur. Fichte felsefesinde "Bilim Öğretisi" kendini bütünler dizisi olarak sunar. Yani Fichte Bilim Öğretisi ile hem formu hem de içeriği kendisinde olan bir sistem kurar. Tüm "Bilim Öğretisi"nin mutlak ilk ilkesinin formu, sadece bu ilkenin kendisi tarafından sağlanmaz, bu önermenin içeriği için de mutlak geçerli ilkeleri sürdürür (Kılıçaslan ve Güçlüateşoğlu, 2003: 79). Bu sebeple "Bilim Öğretisi", tüm bilimlerin bilimi olmakla yükümlüdür. Böylelikle ilk olarak, "Bilim Öğretisi"nin, yalnızca şu ana kadar kurulmuş ve bizim için şimdiden tanıdık olan tüm bilimler için değil, ayrıca olanaklı tüm bilimler için de temeli sağlamayı nasıl garanti edebileceği sorusu açığa çıkar (Kılıçaslan ve Güçlüateşoğlu, 2003: 85). Her biri kendi alanına ve ilkelerine sahip tek tek bilimlerin temelinde de

kendi ilk ilkelerinin olduğu düşünülürken, zorunlu olarak, bu ilkelerin kesinliklerini hangi kaynaktan aldıkları sorusu ortaya çıkar. İlk ilkeleri sağlama ve bilimlerin kesinliklerini güvence altına alma görevi temel bilim olan felsefeye aittir (Bektaş, 2012: 36). Bu noktada birinci soru: Felsefe o kadar geniş ki sadece bu bilimleri değil, bu bilimlerden yola çıkarak bilimlerin en temel ilkesini bulmak zorundayız. O halde gelecekte ortaya çıkacak bilimler içinde bir kaynak olmalı ki bu temel nasıl olabilir? Bu noktada karşımıza çıkacak önerme; "Ben= Ben" önermesidir. "Ben = Ben" mevcut bilimler için değil, gelecekte olan bilimler içinde temel olur.

Bu noktada Fichte'nin diyalektik süreçte bahsettiği Ben felsefesine değinmek gerekir. Fichte bu noktada bizlere felsefesinin varlık açılımı sunarken, insan aklının sınırını, anlamını ortaya koymuş olur. Fichte felsefesinde akıl kavramı bu üç aşamada, anlam kazanıp, kendini bulabilir.

Süreç üç adımda şu şekilde formüle edilebilir;

Tez	Antitez	Sentez
Ben Özne (<i>Das teilbare Ich</i>)	Ben- olmayan Nesne (<i>Das teilbare Nicht-Ich</i>)	Bilgi (<i>Erkwnntnis</i>)*

*Kaynak: (Topakkaya, 2007: 56)

Tablonun ayrılmaz ve birbiriyle bağlantılı olan parçalarını tek tek incelediğimizde, bu formüle edilmiş dizge daha anlamlı hale gelecektir. Bu bakımdan ilk olarak tez yani ben aşamasını incelememiz gerekmektedir.

Kendi felsefi dizgesini, sistemli bir şekilde kuran Fichte, bunu "Bilim Öğretisi" eserinde ifade etmişti. Bilgi için kurduğu sistemde, güvenilir bir çıkış noktasına ihtiyacı vardır. Bir bilim olarak felsefe, mutlak bir ilke ya da hareket noktasına ihtiyaç duymaktadır. Bu ilk ilke "Ben varım" cümlesidir. Fichte bilincin bütün içeriğini oldukça radikal bir tarzda bu temel cümleden çıkarır (Topakkaya, 2007: 56). O halde Fichte felsefesinde akıl kavramının eksiksiz incelenmesi için "Ben" aşamasının detaylı incelenmesine gidilmelidir.

Fichte'nin diyalektik aşamanın ilk adımı ve bütün felsefesinin merkezi olan "Ben", bize saf bilinci sunar. Felsefenin temel ilkesi olarak alınan "Ben", kendinden başka hiçbir belirleyicisi olmayan, varoluş imkânı kendi dışında hiçbir şeye borçlu olmayan bir yapıdır. Onu önceleyen hiçbir yapı olmadığı gibi, tüm diğer bilimler onun kesinliği üzerine kuruludur ve bütün sistem kendiliğinden kesin bu ilk ilkedeki elde edilir. Bütün insan bilgisi bu ilke temellidir (Bektaş, 2012: 39). Yani bütün alt ilkeler ve yan bilim dalları saf bilinçten türetilirken, saf bilinç kendi olarak kendi varlığını ortaya koyar.

Fichte felsefesinde Descartes'in düşünen "Ben"inden farklı olarak eyleyen "Ben" vardır. Saf bilinç için bu gereklidir. Bilincin ne olduğunu tam olarak anlayabilmemiz için "Ben"i bir nesne olarak karşımıza almamız gerekir. Bir şeyin ne olduğuna cevap vermemiz için bizim onu karşımıza nesne olarak almamız

gerekir. Bu noktada kaşımıza "Ben= Ben" önermesi çıkar. "Ben" kendini karşısına koyan olarak koyar. "Ben" ilgili edimdir. Ama bilinç kendisini kendi karşısına nesne olarak koymaz. Çünkü bilinç her zaman bilen nesnedir. Bilen özne kendini karşı tarafa koyarken bilgiden vazgeçmek zorundadır. Fichte için insan akılı, önce bilir, sonra eyler değil, önce eyler, sonra o eylemin bilgisini araştırır. Yani önce biz var oluruz, daha sonra var oluşumuzun anlamını araştırırız. Bu nedenle saf bilinç eyleyen Ben olarak vardır.

Fichte'ye göre kendini koyma edimi yoluyla Ben bir Ben-olmayan ihtiyacı olduğunun farkına varır. Bu durum kendini ikinci ilke olarak gösterir. Ve özbilincin birliği için zorunludur" (Ünsalan, 2005: 101). Ben kendini Ben-olmayan aracılığıyla koyar. Ve olguya doğru ilerler (Fichte, 1889: 184). Ben ancak Ben olmayan ile kendini bilir. Ben edimde bulunarak kendi varlığının dışına çıkar. Çünkü Ben'in kendimi tam olarak anlayabilmesi için kendi varlığının dışına çıkması gerekir, bunun içinde kendi varlığının dışında bir Ben olmayana ihtiyaç vardır. O halde ikinci önerme olarak kaşımıza; "Ben eşit değildir Ben olmayana" önermesi çıkar.

İkinci ilke, çelişki ya da olumsuzlama ilkesidir. Kendini tanımlamak isteyen Ben'in, Ben-olmayan'ın varlığını ortaya ortaya koyduğunu açıkladık. Demek ki, herhangi bir şey, kendini tanımlamak istediği zaman, kendi karşısına muhtaçtır. Yani kendi çelişenini koymak zorundadır (Hilav, 2012: 86). Fichte'de olumsuzlama ilkesi, diyalektik düşünce yönünden genişler ve yayılır. Çünkü oluş ve değişimin koşulu, olumsuzlanmaktadır. Böylece Ben, kendi içinde Ben-olmayan'ı taşımaktadır. Bu durum, içinde buğday tanesi taşıyan ve gelişen buğday tanesi tarafından olumsuzlanan başağın durumuna gibidir (Hilav, 2012: 87).

Ben-olmayan'ın Ben'in kendisini içeriklendirme sürecinde ortaya koyulması Fichte'ye göre aslen diyalektik bir süreçtir. Bu diyalektik sürecin sentez aşamasında üçüncü bir ilke ortaya çıkar. Bu ilke, Ben ile Ben-olmayan'ın birliği olan Mutlak Ben olarak ifade edilir. Ben ile Ben-olmayanın çelişkili durumu ancak Mutlak Ben ile sentezlenip birleşir (Ünsalan, 2005: 103). Ben ile Ben-olmayanı daha üst bir ilkede birleştirmektir. Bu ilke de Mutlak Ben'dir. O halde sistemin zorunlu sonucu olan Mutlak Ben ile Fichte, özne ve nesne arasındaki birliği sağladığını ifade eder. Bu durum aynı zamanda özdeşlik ve çelişmezlik arasındaki birliği de sağlar.

Fichte'nin Ben felsefesi aklın açılımının iyi bir analizini sunar. Bu nedenle Fichte felsefesinde akıl kavramının ne anlama geldiğini anlamak için Fichte'nin Ben felsefesi gereklidir. Çünkü Filozofun felsefesinde Ben'nin hareketleri akıl kavramının içeriğini doldurup, somut hale gelmesini sağlar. Bu duruma istinaden Ben felsefesindeki diyalektik sürece yeteri kadar açıklık getirildiğine göre Fichte felsefesinde akıl kavramının analizine geçilebilir.

Fichte, insanın varlık göstermesi için öncelikle kendi varlığının ve kendi yaptıklarının bilincinde olması gerektiğini belirtir. İnsan ve fenomenal dünya ilişkisinde en belirgin ve ayırt edici niteliğin, insanın aklî bir varlık oluşundan

kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda insanın aklılığı ile ilgili olarak incelenen bir diğer kavram, Ben kavramıdır (Özel, 2019: 19). Ben kavramının incelemesiyle akıl kavramını anlayabiliriz.

Fichte'de Ben'in hareketi aynı zamanda aklın hareketi olarak değerlendirilebilir. Fichte mutlak Ben'i mutlak akıl olarak anlar ve tek tek Ben'lerin bu mutlak Ben'in birer yansıması olarak görür. Dolayısıyla tek tek insan akli da bu mutlak akıldan pay almış akıldır (Topakkaya, 2011a: 34). Fichte bu düşüncesini "Çağımızın Temel Karakteristikleri" başlıklı çalışmasında mutlak Ben ve akıl kavramları arasındaki ilişki üzerinden açıklar. Fichte'ye göre Mutlak Ben tarih içinde aşamalı olarak ilerleyen bir akıl olarak ele alınmalıdır. Aklın tarihteki ilerleyişi ise erekseldir (Ünsalan, 2019: 259). O halde Fichte, İdealist bir dizgede bizlere varlık açılımı sunarken aynı zamanda akıl kavramını bizlere anlatmış olur. Çünkü Ben Fichte için kendi kendisini temellendiren temel bir prensiptir. Ben bu nedenle bütün bir bilinç içeriklerinin ortadan kalkarak artık kendisinden hiçbir şeyin ayrılamadığında geride kalan şey olarak kendisidir (Topakkaya, 2011a: 34). Bu bakımdan Fichte felsefesinde akıl, kapsayıcı bir birlik olarak karşımıza çıkacaktır.

Fichte bir bilim olarak felsefenin temel, mutlak ilkesi olan "Ben varım" ifadesi ile akıl kavramının ilk incelemesine gider. Bu noktada "Ben varım" ifadesinde saf bir akıldan bahseder. Çünkü "Ben varım" Descartes'in düşünen Ben'i gibi değildir. Fichte'de akıl, saf olarak, varoluş imkânını kendinde bulur. Descartes düşünen Ben ile epistemolojik bir başlangıç yapmıştır. Fakat Fichte bunu kabul etmez. Ona göre Ben en başta saf haliyle vardır. Bu yüzden akıl, kendi varlığını, kendi dışında hiçbir şeye borçlu değildir. Öyle ki akıl, deneysel olandan uzak, tasavvur olarak, kendi üzerine düşünen refleksiyonudur. Her şey, ifade edilen kendi kendine gözlemi yürütmenin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bir kavram olarak görülen bu saf refleksiyon edimi, Ben tarafından düşünülmeindedir. Buna göre, kendimi kendi aracılığıyla koyarım ve tüm diğer bilinç durumları bu kendini koyma edimi ile gerçekleşir (Kılıçaslan ve Güçlüateşoğlu, 2003: 213). O halde saf akıl diğer tek tek akılların kendinden çıktığı saf refleksiyonudur.

Fichte'nin göz önünde bulundurduğu akıl, sadece sana ya da bana ait olmayıp, genel olarak akıldır. Akıl, özne ve nesne özdeşliğindeki birliktir. O halde akıl, bütün duysal ve düşünsel süreçleri kapsayan birliktir. Diğer bir ifade ile akıl, bütün ekinliklerin birliğidir. Aklın kendisi de bir etkinlik olarak, hayatın içinde olan bir etkinliktir. Bu saf bir etkinliktir. Aynı zamanda bu eylem akıl için zorunludur. Ben kendi kendisini koyar ve sırf bu kendi kendisini koymasıyla vardır. Burada dikkat edilmesi gereken Ben'in edimde bulunan bir öznenen ziyade bir edim olarak sunuluyor olmasıdır. Ben bir tür farkında olma durumudur, yalnızca kendisine geri dönen bir etkinlik aracılığıyla ortaya çıkan şey Ben'dir. Bu anlamda Ben mutlak olarak koşulsuz bir zorunluluktur (Ünsal, 2019: 259). O halde akıl ilk olarak eylem. Akıl önce eylem daha sonra anlamlı hale gelir. Fichte bu düşüncesiyle daha önce de bahsettiğimiz gibi "Varoluşçu felsefeye zemin hazırlamıştır." diyebiliriz.

Akıl, saf etkinlik olarak bütün etkinlikleri kapsamaması durumunda, Fichte felsefesinde teorik ve pratik aklın yapısal özdeşliğinden bahsedebiliriz. "Aklın birliği" fikrini, bu üçüncü anlamda desteklemek için, teorik ve pratik aklın, aklın tek yetisinin iki biçimi veya "istihdam"ından ziyade, iki farklı yeti olmadığı iddia edilmektedir. Burada ileri sürülen ilişki açıkçası, saf uyumluluktan daha sağlamdır. Üstelik teorik ve pratik aklın ilkelerinin tek bir temelden türetilmediği veya her ikisinin de beraberce tek bir felsefi sistem dahilinde getirilebildiği iddiasından daha fazlası gerektirmektedir (Topakkaya, 2011b: 217). Yani genel olarak akıl kapsayıcı bir birliktir.

Eyleyen akıl Fichte'nin Bilim Öğretisi'nde de temel bir niteliktir. "Çünkü akıl bu eylemle birlikte, kendisini, saltık bir özgür seçim edimiyle verililik alanının üstüne yükseltir ve görgül bilinçte anlığın bilinçsizce ürettiği verili olarak görünen şeyi bilinçli olarak üretir. Kendini-koyma, özne ve nesne özdeşliği, özgür etkinliktir" (Güçlüateşoğlu ve Kılıçaslan, 2006: 439). Yani mutlak Ben öyle olmalıdır ki hem kendi düşünmesi üzerine düşünebilmeli hem de bu sırada düşünen Ben ile düşünülen benin özdeşliğini korumalıdır. Bunun için kullandığı diğer metafor aynadır. Ben kendini aynadaki yansımından bilemez; benin aynadaki yansımanın kendine ait olduğunu anlayabilmesi için, önce bakanın kendisi olduğunu bilmesi gerekir. Bilinç özneyi kuracak olan dolaysız bilinçtir (Ertene, 2018: 73-74). O halde Fichte felsefesinde akıl kavramı özgür bir niteliğe sahiptir. Kendi üzerine derin düşünmede bulunan özne, kendisini özgür bir varlık olarak görür. Çünkü böyle derin teemmülde öznenin kendisini özgür bir varlık olarak hissetmesi ve bunun farkına varması mümkündür. Bu özgürlük Ben'in özünü teşkil eder. Farkındalık oluşturur (Topakkaya, 2011b: 39).

Bu anlamda Fichte, özgürlük ile bilinç arasında dolaysız bir bağ olduğunu iddia eder. Özgürlük ancak mutlak Ben'in ya da başka bir ifade ile 'insanlığın' tam bilinçlilik durumunda kendini gösterebilecektir. Akıl ancak Ben-olmayan'ın (doğanın) dolayımı aracılığıyla ortaya çıkan olumsuzlama üzerinden, kendinin gerçekleşmesi olan mutlak Ben'e dair bir bilinçliliğe ya da özgürlüğe kavuşabilir (Ünsal, 2019: 260). Eylem ile özgürlük arasındaki ilişkiyi açık şekilde görürüz. O halde rasyonel insan, eyleyen olarak özgürdür.

Fichte felsefesinde insanın akli bir varlık olmasını açıklayan kavram "Ben" dir. Bu sebeple Fichte Ben'in hareketlerini aklın hareketleri olarak ifade eder. Fichte bu sistemde akli saf haliyle ele alır. Fichte'nin akli en saf haliyle ele alması onun akla verdiği önemi gösterir. Çünkü Fichte felsefesinde akla önceden atfedilmiş sıfatlar yoktur. Bu sebeple akıl ilk olarak eyleyir. Ve akıl eyleyirken, bu eylemlerinde özgür olur. Fichte akıl temelli bir sistem kurmuştur. Bu sistem beraberinde akılla bağlantılı olan ahlak, Tanrı, bilgi siyaset gibi alanları da beraberinde getirmiştir.

Akıl ile ahlak ilişkisini incelediğimizde, Akıl sahibi olan insan kendi farkındalığının bilincinde olarak, sorumluluk duygusuna da sahiptir. Bu sorumluluk Fichte'de ahlak felsefesinin ilk adımıdır. Aklın dışındaki her şey aklın bir parçası olarak karşımıza çıkarken, Fichte'nin ahlak felsefesinin temelinde de akıl kavramı vardır. Fichte'nin ahlak düşüncesinin özgün yanı, ahlakın verilmiş

hatta bilinçliliğin zorunlu yasaları tarafından inşa edilmiş bir şey olarak ele alınmaması, aksine bilinçli olarak kendi amaçlarını meydana getirmek ve tamamlamak çabasındaki özgür bir öznenin edimselliğinin ürünü olarak kavranmasıdır (Ünsal, 2019: 262).

Ben'in eylemleri söz konusu ahlak yasasına uygun olarak değerlendirilir. Bu bağlamda ahlak yasası özgürlüğün mutlak koşuludur. Kendi iradesi ile özgür eylemde bulunan akıl sahibi birey, ahlaki eylemleri ile akıl sahibi olmayan (Ben olmayan)'nın dışsallığını, nedenselliğini, çokluğunu, bölünebilirliğini aşar. Bütün bunlar insanın istemesiyle olur.

İnsanda iki tür isteme vardır; doğal ve yalın isteme. Doğal isteme zorunlu ve koşulludur. Yalın isteme ise koşulsuz ve zorunlu değildir. Ahlaki isteme Fichte'ye göre koşulsuz istemedir. Çünkü koşulsuz isteme tamamen özgürdür. Yalın ya da tinsel güdü Ben için hayati öneme sahiptir ve o benlikte kendisini bulur. Bu yüzden bu güdü bütün akıl sahibi varlıklarda kendisini bulur. Ve bu nedenle güdü bütün akıl sahibi varlıklarda vardır ve hepsi için geçerlidir çünkü bu güdü en yüksek güdüdür ve benim özümü doğanın üstüne çıkarabilen tek güdüdür (Topakkaya, 2011b: 41). Akıl sahibi insan, doğal istemeyi aşır, özgür eylemi gerçekleştirirse, akıl sahibi insanın dışındaki dışsal alan, artık Ben'in kendini gerçekleştirdiği bir amaçlar alanı haline gelir. Amaçlar alanı olan dış dünya bireyin edimlerini özgürce gerçekleştirdiği bir alan olarak karşımıza çıkar. Bu durum daha sonra Schelling tarafından eleştirilecektir.

Fichte'nin "ideal Ben"inin, "rasyonel varlık"ın, fiziksel dünyanın zorunlu işleyişinden kurtulabilmek için, zihnin deviniminin işleyiş yasalarını bulma, insanın ahlaki yapısını bulma, insanın ahlaki yapısını rasyonel yapısından türetme girişiminde bulunduğunu görebiliriz. Başka türlü söylersek, "Fichte "temsil" ile "temsil edilen" arasındaki boşluğu kapatmaya nedensellik yasası ile özne- nesne özdeşliğini kurmaya ya da zaten var olan bir özdeşliği açığa çıkarmaya çalışıyordu" (Armaner, 2014: 34). O halde Fichte Akıl kavramıyla özgür edimi ele alırken, özgür edim sayesinde özne nesne özdeşliğini ele alıp, ahlaki duruma açıklık getirmiş olur. Özne- nesne özdeşliği Fichte felsefesinde belli bir düzeni getirir. Bu düzen de ahlaki alanı oluşturur.

İnsanın özüne ait olan ahlakiliktir ve onu uygulamakla zorunludur. Bu manada insanda bir moral düzen olduğunu görebiliriz. O halde insanda Tanrısal olana yakın bir özellik görürüz. Algısal dünyanın düzeni ancak insanın özünde olan ahlakilikten gelir. Fichte bu düşünceleri Ahlaksal alanı Tanrısal olana bağlar. Bu manada ahlak Tanrı ve akıl arasında köprü olurken, Akıl- Tanrı arasındaki ilişki de kaçınılmaz olur.

Fichte'nin düşüncelerini onun Tanrı anlayışından bağımsız düşünemeyiz. Çünkü filozof da Tanrı kanıtı beraberinde ahlaksal alanı, ahlaksal alan ise akıl kavramını beraberinde getirir. "Fichte Tanrı inancının algısal dünyadan hareketle temellendirilemeyeceğine inanır. Tanrı bu dünyanın ne yaratıcısı ne de düzenleyicisi olarak düşünülebilir. Aşkın bakış açısından hareketle evren Ben kavramına icra

edilmelidir" (Topakkaya ve Rutli, 2021: 272). Çünkü Fichte'ye göre Ben kendi edimleriyle vardır. Evreni de bu edimlere göre biliriz.

Fichte'ye göre Tanrı'nın varlığı bilimsel olarak açıklanamaz. "O mantıkla değil, ahlaksal duyguda temellenir; eğer ussal yetimiz onu kavrayamazsa ya da ayrı olarak onun ötesine geçerse, sonuçta kendimizi içinde her bir dalganın bir başka dalga tarafından ileriye sürüklediği uçsuz bucaksız bir okyanusta buluruz" (Kılıçaslan ve Ateşoğlu, 2006: 290). Bu manada Tanrı bilmekle ve bilgiyle değil eylemle anlaşılır. Çünkü Fichte için her şeyin temeli olan Ben diyalektiğinde ilk adım eylemdir. O halde Fichte Tanrı kanıtlanmasında epistemolojik alandan tamamen uzaklaşır.

Fichte deizme yakın bir Tanrı anlayışıyla insandan Tanrı'ya giden yolun insanın özünde olan ahlaklıktan geçtiğine inanır (Topakkaya ve Rutli, 2021: 280). Bu noktada insanın bu yolda ilerleyebilmesi için akıl önemli bir rol oynar. Çünkü akıl seçimleriyle ve edimleriyle ahlaki bir düzen sağlar. Akıl bu sayede Tanrı'ya ulaşmada önemli ve zorunlu bir süreç olarak, insan ile Tanrı arasında köprü niteliğindedir yorumunu yapabiliriz. Çünkü Fichte felsefesinde akıl, anlama yetisinin çok daha üstünde Tanrı'ya yakın bir anlam içerir. O halde akıl ile Tanrı arasındaki ilişkide, aklın aşkınsal bir içeriğe sahip olmasıyla, insanı Tanrısal olana yaklaştırması bakımından önemli bir bağ vardır.

Fichte felsefesinde akıl ve Tanrı ilişkisine netlik kazandırmak gerekirse Tanrı'nın ahlaksal alanda gösterilmesi doğrudan Tanrı-akıl ilişkisini getirmez. Çünkü Tanrı'nın doğrudan kavranabilmesi edimle ilgilidir. Fichte'ye göre bizim doğru eylemlerimiz, Tanrısal alanı, bu alanda ahlaksal alanı oluşturur. Fakat akıl ile eylem arasındaki ilişki Tanrı ile akıl arasında dolaylı ilişkiye sebep olur. Çünkü bizim eylemlerimizin doğru olmasıyla Tanrısal alan oluşur. Bu doğrulukta akıl kavramının kendisiyle mümkündür. O halde Tanrısal alana ulaşmak için bilmeye, bilgiye yer yoktur.

Bilgi, Fichte'ye göre özne ve nesne, birlik ve çokluk, görü ve düşünce arasındaki karşılıklı ilişkiye dayanır. Yani Fichte bilgiyi birlik temeli olarak görmüştür. Böyle bir birlikle Fichte'de aklın araştırılmasıyla bilginin kökenine dair fikir edinebiliriz. Çünkü Fichte'de akıl, bilginin temelini oluşturur. Amacımız ilk, mutlak ve koşulsuz insani bilgiye ulaşmaktır (Kılıçaslan ve Ateşoğlu, 2006: 200). Bu da aklın incelenmesiyle mümkün olabilir.

Fichte'de akıl kavramının analizi karşımıza diyalektik bir süreci çıkarmıştı. Bu diyalektik süreç onun Bilim Öğretisi bağlamında kullanmak istediği bir sistemdir. O halde Fichte Bilim Öğretisi bağlamında kurduğu sistemin aşamalarıyla aklın işleyişinin incelemesini yapmıştır diyebiliriz. Çünkü akıl, bilgiye ulaşırken bu diyalektik süreçle hareket eder. Akıl sürecin sonunda hakiki bilgiye ulaşabilir. Fichte'ye göre hakiki bilgiye ancak bahsettiği diyalektik süreçle ulaşılabilir. Çünkü böyle bir bilgi deney ve tecrübe yoluyla ulaşılabilen bir bilgi değildir. Öyle ki Fichte diyalektik süreci metafiziksel alana yaymak zorunda kalmıştır (Topakkaya, 2007: 58). Ben ile Ben-olmayı birleştiren eylem, bizi bilgiye götürür (Fichte,

1889: 101). Daha önce bahsi geçen diyalektik süreç, aklın analizi olarak karşımıza çıkmıştı. İşte bu hakiki bilgiye de akıl analizinin sonunda ulaşılabilir.

Bu bilgi özgürlüğü de beraberinde getirir. Çünkü Fichte'ye göre insanın özgür olduğuna dair bilgisi en temel ve mutlak olan tek bilgidir (Topakkaya, 2011b: 42). Özgürlük mutlak bilginin ya da genel anlamda bilginin temel dayanağı olarak görülmekte ve böyle analiz edilmektedir (Topakkaya, 2011b: 41). O halde diğer bilgiler özgürlük temellidir. Özgürlük aynı zamanda aklın incelenmesinin ilk adımıdır. Çünkü Fichte felsefesinde pratik akıl özgürlüğün alanı olarak karşımıza çıkar.

Kısaca akıl-bilgi ilişkisinde, Fichte akıl kavramının incelemesinde tek ve mutlak bilgiden bahseder. Bahsi geçen bilgi insanın özgür olduğuna dairdir. Bu özgürlük için akıl gereklidir. Akıl eyleyen olarak kendisini gösterir. Akıl ilk başta en saf haliyle var olduğu için bilen akıldan önce eyleyen akıl vardır. İşte bu yüzden akıl özgürdür. O halde akıl ve bilgi ilişkisinde özgürlük ve edim köprü niteliğindedir.

Felsefi gereklilik bağlamında, aklın özgür edimleri neticesinde Fichte'de siyaset felsefesi karşımıza çıkar. Fichte için siyaset, aklın beden bulmuş halidir diye ifade edebiliriz. Fichte için akıl, siyasi alanda fiziksel varlığımızın sınırını çizen bir gereçtir ya da Devlet, aklın bedenidir (Armaner, 2014: 36). Ahlak hukuka öncelikli olmaktadır. Bu nedenle Fichte için teorik bir alan olan hukuk Ben kavramı aracılığıyla ahlaktan önce sistem içerisinde açıklanmalıdır (Topakkaya ve Doğan, 2016: 154). Çünkü hukuk Ben'in eylemde bulunmasıyla sistem içinde kendine yer bulur.

"Fichte'nin Doğal Hukukun Temelleri"indeki bu konuya ilişkin savı, Ben'in Ben olmayan üzerinde edimde bulunmak ve aynı zamanda Ben olmayan tarafından engellenmek/sınırlanmak zorunda olduğu düşüncesine işaret etmektedir. O halde Fichte için özgür ve rasyonel bireyin edimlerine sınır geldiğinde siyaset felsefesi başlar. Her özgür varlık, özgürlüğünü zorunlu olarak kullanmak isteyeceğinden, Ben ister istemez diğer özgür varlıklardan, eylemlerini Ben'in özgürlüğünü kullanabileceği bir alana imkan verecek şekilde sınırlamalarını mecbur kalarak isteyecektir. Fichte bu nedenle, Ben'in, diğerlerinin kendisini tanıyacaklarını varsaymak zorunda olduğunu; ancak Ben, diğerlerine rasyonel varlıklar olarak davranmadıkça onların da kendisine bu şekilde davranmasını beklemeyeceğini ileri sürer (Kılıçaslan ve Ateşoğlu, 2006: 370). Bu sebeple Fichte siyaset felsefesini temellendirirken Ben olmayana da ihtiyaç duyar.

"Ben" bir başka Ben'in karşına işleyişle çıkar; bu da bir zorunluluk olmayıp bir gerekliliktir; bu isteyiş akıllı bir varlığın özgürlüğüne yönelmesidir. Yalnız, biz kendimiz kendimizi özgür olarak belirliyorsak, o zaman karşımızdaki "Ben"den de aynı şeyi isteyebiliriz. İşte bireylerin birbirleri karşısında böyle eşit bir işleyiş ile çıktıkları yer, siyasetin alanıdır (Yıldırım, 2018: 61). Akıl sahibi her birey kabul edilme, tanınma ister. Hak sahibi olmak ister. O halde her akıl sahibi birey kendi haklarına sahiptir diyebiliriz. Bu durumda Fichte'de siyaset felsefesinin anlaşılabilmesi için Fichte felsefesinde akıl kavramına öncelik verilmesi gerekir. Yani aklın edimlerine sınırın başladığı yerde hukukun alanı açılır.

Siyaset felsefesi bağlamında aklın eylemlerine getirilen sınır ile akıl kendisine yabancılaşabilir. Fichte'de yabancılaşma terimiyle karşılanabilecek durum ve süreçlere rastlanmakla birlikte, kendi felsefesinin temellerini atmış olduğu "Bilim Öğretisi" eserinin teorik bölümünde, yabancılaşma terimi çok özel bir anlamda kullanılır: Karşılıklı ilişkinin temeli özgür aktiviteyse yani bu karşılıklı ilişkiyi olanaklı kılan biçim özgür aktivite tarafından belirleniyorsa; bu karşılıklı ilişki töz-ilinek ilişkisi biçiminde olduğunda, yabancılaşma ortaya çıkar. "Fichte'de yabancılaşma olgusu en temelde Davidov'un da dediği gibi 'mutlak Ben'in 'ampirik Ben' ile olan ilişkisinde ortaya çıkmaktadır. 'Ben'in kendini bilmesi, bir 'Ben-olmayan'ın ortaya koyulması aracılığıyla, gerçekliğin 'Ben' ve 'Ben-olmayan' arasında paylaşıldığı bir alanda ortaya çıkacak ampirik bir bilinçte mümkün hale gelecekse; 'Ben' kendisini kendi yalınlığında bilemeyecek ve bu bilinç yabancılaşmış bir bilince karşılık gelecektir." Yani akıl kendi farkındalığına vardığı doğada kendine sınır çizerken kendine yabancılaşır. İşte bu yabancılaşma Fichte felsefesinde siyasi alanı beraberinde getirir.

Sonuç olarak akıl-siyaset ilişkisini incelerken karşımıza çıkan temel kavramlar sırasıyla eylem, özgürlük ve yabancılaşmadır. Bu üç saç ayağı akıl-siyaset ilişkisinde köprü olurlar. Çünkü akıl saf haliyle bulunurken ilk olarak eylemde bulunur. Bu eylem akıl kavramının özgür olduğunun kanıtıdır. Akıl, fiziksel dünyada özgür edimde bulunup, kendine yabancılaşırken Fichte'de siyaset felsefesi karşımıza çıkar. Çünkü bu yabancılaşma ile tanınmak ve hak sahibi olmak isteyen akıl, diğer akıl sahibi olan tek tek bireylerle ilişki halinde olur. Bu ilişkide haklar ve tanınma isteği vardır.

O halde buraya kadar olan süreçte akıl, bilgi, ahlak, Tanrı, siyaset gibi birçok kavramı birbiriyle ilintili şekilde görmüş oluruz. Fichte'ye göre bu ilintinin sonucunda akıl kavramının en temelde olduğunu görürüz. Bu sebeple Fichte'de akıl onun felsefesinin temelinde yer alan aşkın bir kavram olarak karşımıza çıkar. Fichte felsefesinde akıl aşkınsal bir içerik kazanırken, Fichte felsefesinde akıl kavramına biçilen rolde netlik kazanır.

Fichte için akıl, her şeyin temelinde var olurken, mutlak bir hal alacaktır. Çünkü akıl kapsayıcı birlik olarak, her şeyin kendinden pay aldığı bilinçli bir varlık olarak kabul edildiğinden, varlık ancak bilinçten çıkarılıp, açıklanabilir. Fichte idealist bir filozof olarak, temele aldığı saf bilinçle bütün varlık alanını sistematize eder. Bu sistem Fichte'yi mutlak bilince ve mutlak Benin mutlak idealizmine götürecektir.

O halde akıl, Fichte felsefesinin merkezinde yer alan, tek tek bütün varlıkları içinde bulunduran, kendini eyleyen olarak ifade eden bir birlik olarak, mutlak hale gelmiştir diye ifade edebiliriz. Mutlak Ben, bütün insanlar için geçerli olan, tümel akıldır. Bu tümel akıl, pratik aklın en yüksek ilkesidir. Çünkü eyleyen olarak akıl, pratik alanda yani doğada kendini açar ve orada farkındalık oluşturur. Akıl, mutlak olarak kendi istemine sahiptir. Çünkü akıl, özgür olarak eyleyebilir. Bu özgür eylemde özgürlüğü getirir. Bu istemenin gerçek anlamda özgürlük getirebilmesi için aklın hazzal isteklerden uzak durup, kendi yasalarına uygun hareket etmesi

gerekir. Yani mutlak akıl, gerçek anlamda özgür olup kendi farkındalığına varmak için kendi istemiyle kendine sınır getirmiş olur. Bu noktada şu ayrımı fark etmek gerekiyor: Akıl ile anlam yetisi arasındaki fark. Anlama yetisi, dış dünyada görüp, duyduğumuz nesnelere kavramamızda işe yararken, akıl daha üst bir yeti olarak karşımıza çıkar.

Akıl, Fichte felsefesinde birçok kavrama hükmeder hale gelmiştir. Çünkü realite aklın eylemleriyle keşfedilebilir bir hal alır. Akıl sayesinde dış dünya kavranabilir bir hal alır. Akıl sayesinde kavranan dünyaya düzen getiren, kural koyan yine akıldır. Buna istinaden akıl, dış dünyayı yönlendirmesi açısından yetkin bir kavram olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle Fichte'ye göre gerçek düzen akıldan çıkar diyebiliriz.

Yetkinliğe sahip olan akıl, Fichte için mutlak doğruyu kavramamızda önemli bir yetidir. Çünkü akıl, saf olarak gerçekliği kavrar ve duylardan bağımsız olarak hakikate ulaştırabilir. O halde Fichte'ye göre akıl, mutlak kavrama gücü olarak karşımıza çıkar. Bu güçle akıl, mutlak olana yaklaştırması bakımından tekrar mutlak bir içerik kazanır diyebiliriz.

Fichte'nin bu düşünceleri ile Felsefenin sınır, işleyiş ve amacının akıl ile belirlendiğine ilişkin genel kanı söz konusudur. Bu noktanın vurgulanışı, net bir biçimde, felsefe konularındaki rasyonel verilerde kendini gösterebilir. Fichte felsefesinin işleyişini akıl kavramına bağlayıp, felsefenin amacını da aklın kendi kendini kavraması olarak belirlemiştir. Bu sebeple her şey rasyonel olana bağlanırken, rasyonel bir dizge kurmuş olur. Bu manada akıl, Fichte felsefesinde düzenleyici bir prensibe sahiptir. Zaten Fichte felsefesinde Ben'in hareketlerini aklın hareketleri olarak kabul ettiğimizde, aklın edimleriyle felsefi dizgenin oluştuğunu da kabul etmiş oluruz.

3. Fichte'de Akıl Kavramının Alman İdealizmi'ne Etkileri

Alman İdealistlerine göre kendi felsefi sistemlerini temellendirmek aynı zamanda aklın açılımını sunmaktır. O halde akıl kavramını anlaşılır kılmak, Fichte, Hegel ve Schelling'in felsefi sistemlerini anlamak içinde gereklidir. Fichte düşünceleri ile Alman İdealizminin diğer önemli temsilcileri olan Schelling ve Hegel'i önemli ölçüde etkilemiştir. Bu etki eleştiriye de beraberinde getiren birikimsel bir ilerlemeyi sağlar. Alman İdealizmine dahil olan isimlerin ortak ve önemli konularından biri aklın sınırı ve önemi konusu: Kant'ın saf aklın sınırlarını göstermeye çalıştığı eseriyle başlar ve hemen peşinden hız kazanarak Fichte'nin "Bilim Öğretisi", Schelling'in "Özdeşlik Felsefesi" ve felsefi aklın kendini mutlaklaştırdığı Hegel'in "Mutlak İdealizmi"yle aklın tarihsel dizgesi karşımıza çıkar (Topakkaya, 2011a: 31).

Schelling, ilk yazılarında, Ben'den yola çıkmakla ve düşünülen her şeyin Ben'de konulmuş olduğu kabul etmekle Fichte'nin bir izleyicisidir. Ama o, daha burada bile Fichte'den ayrılır. Çünkü Schelling'e göre Ben, başlangıçtan beri Mutlak Ben'dir. Böylece bu Ben, Fichte'de olmadığı biçimde Tanrı yerine geçer. Ayrıca Ben'in karşısına konulan ve ampirik varlığın temeli olan Ben-Olmayan kavramı da

Fichte felsefesine yabancıdır (Topakkaya, 2011a: 34). Schelling Ben olmayanı yabancı olarak kabul etmeyip, ampirik varlığın temeline koyar. O halde Schelling, Fichte'nin Ben'in merkezde olduğu "öznel" idealizminin karşısına kendi "nesnel" idealizmini koyar. Schelling'in hareket noktası doğa felsefesidir ve o doğada "nesnel" akli bir yapının olduğuna inanır. Fichte doğayı yalın anlamda her zaman Ben'i gösteren duyuların bir toplamı olarak kabul ederken, Schelling Ben ve Doğa'ya, özne ve nesneyi birbirlerine eşit iki kutup olarak görür, özdeş gösterir.

O halde Schelling felsefesinin mutlak özdeşlik üzerine kurulu olduğunu söyleyebiliriz. Mutlak özdeşlik Schelling için mutlak akılda ortaya çıkar. Özne ve nesne arasında farklılık "mutlak özdeşlik" ve "öznel ve nesnel olanın mutlak anlamda farksızlığı" ilkesinin anlaşılması bağlamında bir ön kabul olarak Schelling felsefesinin temelini oluşturur. Bu temel kabul ona göre "mutlak akıl"da ortaya çıkmaktadır. Mutlak akıl özne ve nesne temelli değil, özne ve nesne özdeşliğinin özdeşliğidir. Sonuç olarak Schelling, Fichte'de özne temelli akıl anlayışından öte özdeşlik ilkesine dayalı, nesnel akıl karşımıza çıkar (Topakkaya, 2011a: 36). Filozoflar bunu temellendirirken, Fichte bunu ahlak felsefesiyle, Schelling sanat felsefesiyle Hegel ise bunu Geist adı altında kültürle yapar.

Hegel'in felsefi dizgesinde, Fichte'nin mutlak Beninin kendini gerçekleştirmesinin, tek tek açılımlarla gerçekleştirdiğini görürüz. Hegel Fichte'nin Ben felsefesini Geist kavramıyla ifade edip dönüştürür. Bu manada Hegel, akıl ile ilgili düşüncelerinde Fichte'den beslenip, Fichte'nin düşüncelerini dönüştürüp, daha kapsamlı halde aklın incelenmesiyle karşımıza çıkar. Hegel Schelling felsefesinin aksine nesnel akıldan ziyade, mutlak akıl vurgulanmıştır. Her şey mutlak aklın kendini fark etmesinin aşamalarıdır.

Bu durumu kısaca özetleyecek olursak: Hegel felsefesinde üç aşamada gerçekleşen özne, nesnel ve mutlak tin aşamalarıdır. Aslında bu üç aşamalı sistem Alman İdealizmi'nin özetidir. Özne alanı, Kant felsefesinde "Kendinde şeyin" kendini gerçekleştirdiği, nesnel tin doğa alanı olarak Schelling felsefesini gerçekleştirdiği, mutlak tin ise Fichte'de mutlak aklın kendini gerçekleştirdiği alanlardır.

Alman İdealistleri için "bilginin kaynağı nedir?" gibi önemli bir problemde akıl kavramının anlamı, içeriği, özü, sınırı belirlenmeli ve bu doğrultuda çözüm yolu bulmak gerekir. Bu noktada "Alman idealizmi bilginin kaynağı olarak akıl ile anlak (zekâ) arasında bir ayırımı gider. Anlak kavramıyla düşünsel anlamda algısal görüngülerle ilgili bir yetiyi ifade ederken, akıl kavramıyla düşünülebilen ve bilinebilen her şeye yönelik bir "bilgi yetisi" iddia etmektedir. Böyle bir yeti sık sık "mutlak" kavramıyla eş anlamda kullanılır. Buna istinaden felsefenin görevi aklın kendini bilmesi olarak ifade edilir ve bu durum mutlakla özdeş gösterilir" (Topakkaya, 2011a: 35). Yani akıl, algısal olanında üstünde, kapsamlı bir tin gibi anlaşılıp, yorumlanabilir.

Alman idealistleri, felsefelerinin çıkış noktası olarak, Kant'ın ortaya attığı akılla anlaşılabilir dünyayı ve onun ürettiği ahlak yasasında ifade ettiği özgürlük kavramını kavramaktadırlar (Gültekin, 2018: 3). Kant, Verstand kavramını

değişik şekillerde tanımlar: spontane biliş, düşünme yetisi, kavramlar ve yargılar yetisi, kurallar yetisi. Verstand, kategorilerin kaynağıdır. Duyarlılıkla (uzay ve zaman formlarıyla) dış dünyadan alınan duyular Verstand aracılığıyla düşünülür. Yani Verstand, deneyimimizin nesnelere kategoriler aracılığıyla düzenler, onları belli kavramlarla ilişkilendirerek bilmemize neden olur (Onur, 2016: 5). O halde akıl, Kant felsefesi ile birlikte algılananların üstünde birliği sağlayan, kapsayıcı bir ruh halini almıştır. Çünkü akıl, yasalar koyar ve tarihteki yasalar da akıl temellidir. Tarihte insan erek sahibi olarak hareket etmektedir. Bu yüzden akıl tarihte erek sahibi olarak yasalar ortaya koymaktadır. Doğa aklın buyurduğu yasaları yürürlüğe koyarken, hukuk ilkelerine varmaya çalışan akıl doğadaki mekanizmayı araçsallaştırıp kullanmaktadır (Kahraman, 2016: 5).

Bu noktada Fichte ise Ben'in hareketlerini aklın hareketleri olarak düşünken, anlık akıl ayırımına gider. İdealist bir çizgide akıl kavramını değerlendirir. Bu idealist çizgide akıl, mutlaklaşırken, tarih içinde ilerleyen, tarihi yönlendiren bir etkin neden haline alır. Fichte için öznel bir içeriğe sahip olan akıl, doğa için temel oluşturur. Anne- çocuk örneğinde olduğu gibi, çocuğun olması için anne şarttır. Aynı zamanda annenin anne olarak kendi farkına varabilmesi için çocuk zorunludur. O halde akıl- doğa ilişkisinde öncelik mutlak anlamda akla aitken, doğada bu süreçte zorunlu olarak vardır. Fichte bu akıl-doğa ilişkisinde akla ağırlık verirken doğaya dair bir şey bırakmaz. Çünkü akıl kendini bölüp, kendinden bir parçaya yabancılaşır.

Mutlak özdeşliği kabul eden Schelling bu düşüncüyü kabul etmez. Schelling bu özdeşliği sanatta arar. Akıldan çok doğaya ağırlık veren Schelling için sanat doğadan başlar. Doğa akıl olmadan, kendi başına değişim ve oluşum içindedir. Hegel ise bu düşüncelerin hepsini içinde bulunduran bir sistem ile çelişki ruhuna dayanan, mutlak, kapsayıcı bir akıldan bahseder. Sonuç olarak Alman İdealizminde akıl, Kant ile başlayıp Hegel'de zirveye ulaşan bu süreçte, idealist bir çizgide değerlendirilirken, akla yüklenen anlam, anlama yetisinden ziyade kendi sistemlerini temellendirdikleri üst bir ilke olarak karşımıza çıkmaktadır. Alman idealistlerinin akli üst bir ilke olarak değerlendirirken, hepsinin akıl için merkez olarak belirledikleri noktalar farklıdır. Bu alanlar Fichte için ahlak, Schelling için sanat ve Hegel için hem ahlak hem de siyasetin mutlak bir ilkede birleştiği diyalektik yöntemdir.

SONUÇ

"Akıl nedir?" sorusu insanlığın gelişim evleri için önemli bir sorudur. Çünkü bu soruya verilen cevaplar o dönemde yaşayan insanlığın gelişim düzeyini de belirlemektedir. Verilen cevaplar doğrultusunda akla verilen önemde değişiklik göstermiştir. Bu konuda özellikle Alman İdealistleri, insanlığın ve felsefenin seyrini değiştirecek cevaplar verip, felsefi dizgelerini de verdikleri cevaplar doğrultusunda değiştirmişlerdir. Çünkü akıl, Alman İdealizmi ile birlikte zekadan farklı olarak ele alınmıştır. Bu nedenle Alman İdealistleri Akli anlama yetimizin üstünde bir ilkeye dönüştürüp, bu doğrultuda felsefelerini oluşturmuşlardır.

Bütün bu anlatılanlara istinaden, Fichte'de akıl konusu geriye dönüşü zorunlu kılıp, idealizmle birlikte birçok düşünceyi içinde barındıran bir içerikle karşımıza çıkmaktadır. Fichte'nin akla yüklediği anlam onun idealist tavrıyla bağlantılıdır. Bu sebeple Fichte felsefesinde akıl kavramını geriye dönük idealist dizgeden bağımsız düşünemeyiz. Aklı felsefi sisteminin temeli yapması Fichte'nin idealist tavrından kaynaklanır. Öyleki Fichte için akıl; siyaset, Tanrı, ahlak, bilgi anlayışlarının oluşmasında zemin olmuştur. Bu şekilde Fichte akli kapsayıcı bir ilkeye dönüştürmüştür. Sürecin sonunda, Fichte'nin akla, bilgileri alıp kullanmanın dışında tinsel bir özellik yüklediğini görürüz. Kısacası Fichte için akıl, birçok şeyin temeli, kapsayıcı birlik, aşkın ve mutlak bir ilkedir.

Fichte idealist düşünceleriyle akli araç olarak değil amaç olarak görür. Çünkü Fichte felsefesi akli hedef alıp, bizlere aklın açılımını sunmuştur. Filozof başrole akıl kavramını alırken, akıl dışında kalanlar, aklın roldeki oyununu daha iyi yansıtması için figüranlardır yorumunu yapabiliriz. O halde Fichte akli amaç olarak görürken, aklın önemini ve mahiyetini bir kez daha vurgulamış olur.

Fichte için akıl, yetkinlik sahibi olarak, felsefenin ilerleyişini belirleyen bir yetidir. Bu sebeple onun felsefesini anlamak için Fichte'ye göre akıl kavramının ne anlama geldiğini bilmek ve akli iyi analiz etmek gerekir. Bu analiz sayesinde felsefe tarihinde önemli yere sahip olan Alman İdealizminin temel problemine de değinmiş oluruz. Çünkü Fichte, Schelling ve Hegel idealist bir tavrıla akli anlamlandırmak, bu anlamlandırmayla birlikte kendi felsefelerini sistematize etmek istemişlerdir.

Aklın sınırı, aklın mahiyeti gibi konular, Alman İdealizmi'nin temel konularından biridir. Bireyin yerine tını koyan Alman İdealistleri akıl kavramını da olağan anlamından çıkarıp, daha üst bir ilkeye bağlarlar. Alman İdealistlerinin akıl kavramına böyle bir içerik yüklemesinin temel sebebi Kant'tır. "Kendinde şey" problematiğine sebep olan Kant, kendinde şeyleri insan aklının anlamayacağını, kendinde şey olarak kalacağını ifade eder. Bu noktada Fichte, Schelling ve Hegel üçlüsü, bu probleme çözüm arayıp, bu arayışlar üzerinden felsefelerini temellendirirler. O halde aklın sınırı ve mahiyeti problemi, Alman idealistlerinin felsefi dizgelerinin temelidir diyebiliriz.

Alman İdealizmde ve Fichte felsefesinde akla yüklenen bu içerik, akli Tanrısal olana yaklaştırırken bazı problemleri de beraberinde getirmektedir. Bu problemlerden biri Fichte'ye karşı olan ateizm suçlamalarıdır. Fichte akli evrene düzeni veren eylem olarak ifade ettiği için, teizmin sunduğu Tanrı anlayışından farklı bir Tanrı fikriyle karşımıza çıkmıştır. Fichte her şeyin kaynağı olarak kabul edilen Tanrı anlayışından farklı bir anlayışa sahiptir. Burada kaynak ahlakiliktir. Bu ahlakilikte akıl temellidir. İkinci problem ise akla yüklenen önem, Fichte felsefesinde solipsist bir tavır ile Alman İdealizminin narsist bir tavra yönelmesine sebep olmuştur diyebiliriz.¹ Çünkü akla yüklenen içerik anlama yetesinin üstünde

¹ Narsist tavır olarak kastedilen; insanın kendini, doğadan ve diğer canlılardan üstün tutup, onları kendi çıkarları için araç olarak görmesidir.

olunca, insan doğadan ve diğer canlılardan farklı olduğunu anlayıp, kendini benliğinin dışında kalan her şeyden üstün görebilir (Topakkaya, 2011b: 273). Bu durum insanlığın doğaya hâkim olma girişiminin ilk edimleri olabilir. İnsanlık kendinin dışında kalan her şeyi önce kendisini tanımak için daha sonra da kendine sağlayabilmek için kullanmaya başlar. Diğer bir problem ise, Fichte felsefesinde aklın, bütün etkinliklerin birliği olarak kabul edilmesidir. Bu ifade insanlığa dair her şeyin akıl temelli olup, insanlığı sistemleştirmek anlamına gelebilir. Fichte bu düşünceleriyle insanı akıl ile sistemli olarak değerlendirmek istemiştir. Fichte akıl ile ilgili düşüncelerini idealist ve sistemli bir tavırla ortaya koyarken, reelde mümkün olması zor bir insan portesiyle karşımıza çıkmış olur. Oysa insan sadece akıl temelli bir varlık olmayıp, duyusal ve duygusal durumları ile de var olur.

Kısaca ifade etmek gerekirse, Fichte Ben felsefesindeki diyalektik açılımla, akli etkin eyleyen bir güç olarak mutlaklaştırırken, aklın etkin eyleyen gücü bilgi, ahlak, siyaset, Tanrı gibi birçok konu için temel teşkil etmiştir. Schelling Fichte'nin bu düşüncesinde doğaya ayrı bir değer atfederken, Fichte'den ayrılır. Hegel ise Kant'ın, Fichte'nin ve Schelling'in düşüncelerini kapsamlı diyalektik sisteminde açıklarken, mutlak bir akıldan bahseder. Fichte'de mutlak akıl, özne temelli iken, Schelling doğaya verilen önemi azaltmamak için felsefesinde özne nesne özdeşliğinden bahsedip, mutlak akı, mutlak özdeşlik ile temellendirir. Hegel ise hem Fichte'nin hem de Schelling'in felsefesini kapsayan felsefi dizgesi ile mutlak akıldan bahseder. Kant'la başlayan süreçte akıl, Alman idealistlerinin idealist düşünceleri ile mutlak hale gelmiştir.

KAYNAKÇA

- Armaner, T. (2014). *Tarih ve Temsil*. Ankara: Dost Yayınları.
- Bektaş, C. (2012). Fichte'de Öznelerarasılık ve Beden Sorunu. (Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi: <http://hdl.handle.net/11655/1233>.
- Beiser, F. (2022). *Aklın Kaderi Kant'tan Fichte'ye Alman Felsefesi*. (Çev.). Emre Bilgiç. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cottingham, J. (2015). *Akılçılık*. (Çev.). Bülent Gözkan. Ankara: Dergâh Yayınları.
- Ertene, M. (2018). Fichte Ne Dedi, Schelling Ne Anladı? Doğayı Görmek Ya DaDoğayla Görmek. *Felsefi Düşün Akademik Dergisi* 11, 65-93.
- Fichte, J. G. (1889). *Science of Knowledge (Wissenschaftslehre)*. (Adolph Ernst Kroeger - William Harris). London: Trubüner and Ludgate Hill.
- Görkberk, M. (2013). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Gültekin, A. (2018). Alman İdealizminde Fichte'nin Ben Felsefesi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8(16), 599-611.
- Hilav, S. (2012). *Diyalektik Düşüncenin Tarihi*. Ankara: Yapı Kredi Yayınları.
- Kahraman, H. (2016). Çağdaş Felsefe Öncesi Düşüncede Akıl- İlerleme İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20(4), 3-22.
- Kant, I. (2015). *Prolegomena*. (Çev.). İoanna Kuçuradi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Küçükparmak, A. (2017). İdealizminin Reddi. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5(1), 11-25.

Onur, F. (2016). Horkheimer'de Akıl. *Kilikya Felsefe Dergisi* 3(1) ,74-89.

Özçınar, Ş. (2014). Düşüncenin Tarihsel Sürecinde Hegel'in Varlık, Yokluk ve Oluş Diyalektiği. *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi* 22, 91-109.

Platon. (2006). *Devlet*. (Çev.). Sabahattin Eyyüpoğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Salman, S. (2018). Kant'a Karşı Kant İçin: Fichte'nin Hayalgücü Felsefesi. *Felsefi Düşün Akademik Felsefe Dergisi* 11, 208-237

Topakkaya, A. (2011a). Alman İdealizmi'nde Akıl. *Felsefe Dünyası* 1(53), 28-41.

Topakkaya, A. (2011b). *Fichte*. İstanbul: Say Yayınları.

Topakkaya, A. (2007). Fichte'nin "Bilim Öğretisi" Adlı Eserinde Varlık Açılımının Yöntemi Olarak Diyalektik. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi* 9,49-61.

Topakkaya, A. & Doğan. S. (2016). Homo-Contractus Fichte'de Toplum Sözleşmesinin Temellendirilmesi. *Ombudsman Akademik Dergisi* 4(2), 151-170.

Topakkaya, A. & Rutli, E. (2021). *Kant'tan Hegel'e Alman İdealizmi*. Ankara: Fol Yayınları.

Uçar, Ö. (2010). Schelling'de Felsefe ve Sanat İlişkisi. (Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi: <http://hdl.handle.net/11452/8699>.

Ünsal, F. (2019). Öz-Bilinç Tartışması Bağlamında Fichte Düşüncesi Üzerine Bir İnceleme. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 28, 243-273.

Yıldırım, F. (2011). Fichte'nin Devlet Anlayışı. (Yüksek Lisan Tezi). Erişim Adresi: <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/535282>).

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Fichte'ye göre insanın tinsel gücüne denk gelen akıl, zekadan farklıdır. Bu sebeple akıl (insanın tinsel gücü) ile zihin (idrak etme yetisi) arasındaki temel ayrımın farkında olmak gerekir. Fichte için akıl aşkınsal bir içeriğe sahiptir. Bu aşkınsal içerik idealizmin tarihsel gelişimiyle bağlantılı olarak ilerleyen süreci zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple "Fichte felsefesinde akıl kavramı nedir?" sorusuna cevap ararken birçok filozofun düşünceleriyle karşılaşırız. Bu filozoflardan biri de Platon'dur. Platon'un "Devlet"te ve birçok diyalogunda yer alan "İdealar" bu geleneksel idealizm dizgesini başlatır. Genel olarak materyalizme karşı olarak konumlandırılmış bu dizgede Leibniz önemli yere sahiptir. Çünkü beden ile ruh arasındaki ilişkide Leibniz "önceden kurulmuş uyum teorisini" açıklarken ruhun monadlarından bahseder. Leibniz bu sayede fiziği temel alan metafizik anlayışını tersine çevirerek metafizik temelli bir fizik anlayışı ortaya koyar. Platon'un idealar hakkındaki düşünleri daha birçok düşünür için ilham kaynağı olmaktadır. Bu dizgenin sonunda karşımıza çıkan diğer önemli filozof ise Kant'dır. Kant geliştirdiği felsefi sistem ile Alman İdealistlerine yol açmıştır. Özellikle Fichte, Kant'ın sisteminde eksik olan noktalara değinip, Kant'ın yarım bıraktığı yoldan devam etmiştir. Bu duruma istinaden Kant'ın "kendinde şey" problemi üzerinde duran Fichte, bu probleme çözüm bulurken, kendi felsefi sistemini oluşturup, akıl kavramına açıklık getirmiştir. Fichte'nin felsefesini anlamak için onun "Bilim Öğretisi"ni iyi bilmek gerekir. Çünkü Fichte felsefesi Ben felsefesidir ve Ben felsefesini, kendi "Bilim Öğretisi"nde başlatıp, açıklar. Fichte Ben felsefesini diyalektik bir süreçle işler. Bu diyalektik süreç; Ben, Ben-olmayan ve Mutlak Ben'den oluşmaktadır. Fichte Ben felsefesini incelediği diyalektik süreçle aslında aklın analizini bizlere sunar. Çünkü Fichte için Ben'nin hareketleri aynı zamanda aklın hareketleridir. Fichte merkezde olan Mutlak Ben ile aklın nasıl mutlak bir hal aldığı diyalektik süreçte bizlere sunmuş olur. Fichte'ye göre mutlak ve aşkınsal bir içeriğe dönüşen akıl, siyaset, sanat, din, ahlak gibi birçok konuyu da beraberinde getirir. Fichte bu düşünleriyle Alman idealizminin temel sorularından biri olan "Aklın mahiyeti ve önemi

nedir?" sorusuna cevap için ilk adımı atmış olur. Alman İdealizminin diğer önemli temsilcilerinden Schelling ve Hegel bu cevap doğrultusunda kendi felsefi sistemleri için gerekli adımları atmıştır diyebiliriz. Çünkü Hegel, diyalektik türetme yönteminde Fichte'den oldukça etkilenmiştir. Schelling ise Fichte'nin mutlak Ben'ini eleştirdiğinde Fichte etkisinde kalarak kendi felsefi dizgesini oluşturmuştur.

EXTENDED ABSTRACT: According to Fichte, the mind, which corresponds to the spiritual power of man, is different from intelligence. For this reason, it is necessary to be aware of the fundamental distinction between mind (man's spiritual power) and intellect (comprehension). For Fichte, mind has a transcendental content. This transcendental content necessitates the progressing process in connection with the historical development of idealism. For this reason, "What is the concept of mind in Fichte's philosophy?" While looking for an answer to the question, we come across the thoughts of many philosophers. One of these philosophers is Plato. The "Ideas" in Plato's "The Republic" and many of his dialogues initiate this traditional idealism system. Leibniz has an important place in this system, which is generally positioned against materialism. Because in the relationship between the body and the soul, Leibniz talks about the monads of the soul while explaining the "pre-established theory of harmony". In this way, Leibniz reverses the physics-based understanding of metaphysics and reveals a metaphysical-based understanding of physics. Plato's thoughts on ideas are a source of inspiration for many other thinkers. At the end of this line, the other important thing we come across is Kant. Kant led to the German Idealists with the philosophical system he developed. In particular, Fichte touched on the missing points in Kant's system and continued on the path that Kant left unfinished. Based on this situation, Fichte, who focused on Kant's "thing-in-itself" problematic, while finding a solution to this problem, he created his own philosophical system and clarified the concept of mind. To understand Fichte's philosophy, it is necessary to know his "Science of Knowledge" well. Because the philosophy of Fichte is the philosophy of the Ego, and he starts and explains the philosophy of the self in his "Science of Knowledge". Fichte processes the philosophy of the Ego through a dialectical process. This dialectical process; The Ego consists of the Not-Ego and the Absolute Ego. Fichte offers us the analysis of the mind with the dialectical process that he examines the philosophy of Ego. For Fichte, the movements of the Ego are also the movements of the mind. Fichte presents us in the dialectical process how the mind has become absolute with the Absolute Ego in the center. According to Fichte, mind, which turns into an absolute and transcendent content, brings with it many issues such as politics, art, religion and morality. With these thoughts, Fichte, one of the basic questions of German idealism, "What is the nature and importance of the mind?" It takes the first step to answer the question. We can say that Schelling and Hegel, one of the other important representatives of German Idealism, took the necessary steps for their own philosophical systems in line with this answer. Because Hegel was highly influenced by Fichte in his method of dialectical derivation. Although Schelling criticizes Fichte's absolute Self, he created his own philosophical system under the influence of Fichte.